

БОЛАЛАР АДАБИЁТИНИНГ ЖАДАЛ РИВОЖЛАНИШИДА БОЛАЛАРНИНГ ХАРАКТЕРЛИ ХУСУСИЯТИ

Набиева Зарина Набиевна

Бухоро давлат университети ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11118288>

Аннотация: мақолада бошланғич мактаб ёшининг хусусиятлари кўриб чиқилади, 7 йиллик инқирозга алоҳида эътибор берилади. Муаллиф бу ёшдаги боланинг ёлғизлик муаммоларини очиб беради, бу оналарнинг бола ҳаётига этарлича эътибор бермаслиги туфайли юзага келади. А. Линдгренин "Кид ва Карлсон" эртакини таҳлил қилиш мисолида ёш мактаб ёшидаги болаларнинг шахсий ёлғизлигини бошдан кечиришнинг ўзига хос хусусиятлари очиб берилган.

Калит сўзлар: бошланғич мактаб ёши, 7 йиллик инқироз, ёлғизлик, оилавий ёлғизлик. Кичик мактаб ёши болаликнинг чўққиси деб аталади.

Abstract: the article examines the features of primary school age, special attention is paid to the crisis of 7 years. The author reveals the problems of loneliness of a child of this age, which arises due to insufficient attention of parents to the child's life. Using the example of the analysis of A. Lindgren's fairy tale "The Kid and Carlson", the peculiarities of experiencing intrapersonal loneliness of young school-age children are revealed.

Keywords: primary school age, crisis of 7 years, loneliness, family loneliness. Junior school age is called the peak of childhood.

Аннотация: в статье рассматриваются особенности младшего школьного возраста, особое внимание уделяется кризису 7 лет. Автор раскрывает проблемы одиночества ребенка этого возраста, которое возникает из-за недостаточного внимания родителей к жизни ребенка. На примере анализа сказки А. Линдгрена "Малыш и Карлсон" выявлены особенности переживания внутриличностного одиночества детьми младшего школьного возраста.

Ключевые слова: младший школьный возраст, кризис 7 лет, одиночество, семейное одиночество. Младший школьный возраст называют пиком детства.

XXI аср охири ва XX аср оммавий болалар адабиётининг жадал ривожланиши билан ажралиб турди ва болалар учун адабий асарларнинг етакчи мавзуси болалик эди. Болалик муаммоси узоқ вақтдан бери тадқиқотчиларни жалб қилмоқда - бу муаммо учун педагогика ва психология, бошқа фанлар, шу жумладан, социология каби анъанавий

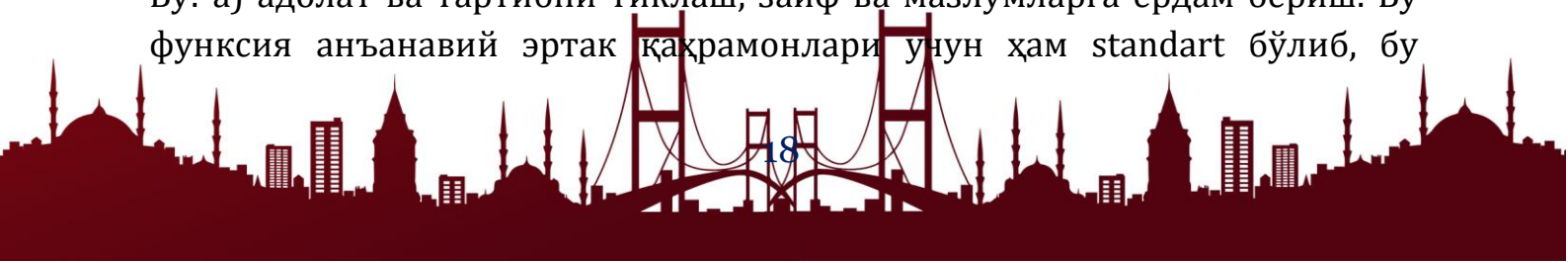

соҳаларда. Болаларнинг жамиятдаги мавқеи, уларнинг ижтимоий мавқеи, уларнинг шахсий, оилавий ва умуман жамият учун қиймати, ёш хусусиятлари, болаларнинг катталар билан муносабати, болаларнинг социализацияси муаммолари ҳақидаги ижтимоий ғоялар - буларнинг барчаси мунозара, мунозара ва ўрганиш мавзусига айланади. Деярли барча замонавий тадқиқотчилар болалик ҳолати муайян ўзгаришлар, жамиятда болалар қадриятлар содир деб рози замонавий рус болалар адабиёти нолдан ўсмаган.

Унинг эстетик ҳодиса сифатида шаклланиши умумий адабий ривожланишнинг асосий оқимида давом етди. Болалар адабиётининг чуқур анъаналари, биринчи навбатда, болалар мавзуси титраган ва самимий мавзу бўлган буюк рус ёзувчиларининг асарларида, жиддий ва ажралмас мавзу бўлиб, унинг муҳим қисмида унинг аниқлиги, соддалиги ва самимийлиги туфайли болаларнинг ўқишига қатъий кирди. Бадиий маданият асарларида юзага келган болалик образлари қандайдир ижтимоий воқеликнинг муҳим жиҳатларини акс еттиради. Инсоният тарихи давомида болаликнинг ҳақиқий мазмуни, бинобарин, маданиятда, жумладан, адабиёт ва санъат асарларида бола ва болалик тасвири қайта-қайта ўзгартирилди. I. S. Коҳн маданиятда болаликнинг қуйидаги тасвирларини аниқлади:

- 1) болалик меъёрдан оғиш сифатида, яъни катталар ҳолидан (классицизм даври);
- 2) бола, аввало, тарбия объектидир
- 3) ўзларида қимматли бўлган " болалар болалари", максимал имконият егалари, кейинчалик ўсиб улғайиш жараёнида тарқалиб кетади ва йўқолиб кетади. Мавхум, ideal тасвир тирик бола емас, балки ideal, афсона, чунки болаликнинг бу тасвири болалар психологиясини батафсил ўрганишни ўз ичига олмайди (романтизм даври);
- 4) камбағал, ночор болалар," оила ва мактаб зулми қурбонлари " (XIX аср реализми);
- 5) XX асрда "болалар образлари қирраларининг мураккаблашуви ва бойиши" ортиб бормоқда, болалар характерлари янада йирикроқ ва батафсил пайдо бўлмоқда [8, 6-11].

Болалар адабиёти асарларини таҳлил қилиш бизга болалар қаҳрамонлари одатда ҳаракат қиладиган учта асосий ҳолатни аниқлаш имконини беради. Бу: а) адолат ва тартибни тиклаш, заиф ва мазлумларга ёрдам бериш. Бу функция анъанавий эртак қаҳрамонлари унун ҳам standart бўлиб, бу

ердаги фарқ шундаки, замонавий эртақларда уни болалар бажарадилар. Адолат бузилиши ҳолатларида ҳам ва ҳоказо. қачон

б) дунёни қутқариш. Бундай вазиятларда эпизодик тартиб бузилишлар эмас, балки бутун жамият, бутун дунё хавф остида қолган global таҳдидларга дуч келамиз. Кенгашнинг башоратига (башоратига) сабаб бўлиши мумкин, унда фалокатдан нажот топиш мумкин, агар болалар ёрдамга чақирилса ёки болалар қутқарувчилари мустақил равишда ташаббусни ўзлари билан қайта ишлашга қодир бўлмаса;

в) катталарни психологик "қутқариш". Бу ҳолат, аввалги иккитадан фарқли ўлароқ, тубдан янги. Бу ерда болалар ёлғизлик дан катталар халос сифатида ҳаракат, зеркиш ва " ўз " нинг хиралик дан (катталар) дунё. Ўзлари кўрмаган нарсаларга кўзларини очадилар. Улар катталарни болалик дунёсига қайтариб олиб келишади, улар унутишган, катталарга боланинг катталарнинг қалбида ҳеч қачон йўқолмаслиги ёки ўлиши кераклигини еслатади. Қизиғи шундаки, одатда болалар қутқарувчиларининг бу роли ўз фарзандлари томонидан ижро етилмайди

Шунинг учун болалар адабиёти асарларининг характерли хусусияти ideal катталар тасвирининг йўқлиги. D. В. Елкониининг сўзларига кўра, боланинг ўзаро алоқаси бўлган ideal шакл, у истаган ва киришга ҳаракат қиладиган соҳа ҳар доим катталар дунёси - катталар дунёсида содир бўлган ижтимоий муносабатлар еди. Бола катталарга тақлид қилишга, уларга ўхшашга интилади. В. D. Елкони болаликнинг замонавий инқирозини ҳозирги кунда болалар энди ideal катталар тасвирига ега емаслиги ва болаликдан катталарга ўтиш даврида "воситачи" функцияси тўғри бажарилмаслиги билан боғлайди. Замонавий болалар ҳикоялари ва ертақларида кўп ҳолларда биз катталар ва катталар воситачиси сифатида "ideal шакл" ни топа олмаймиз. Болалар қаҳрамонлари еркин ва автономдир-катталарга керак емас, улар катталарга қараганда анча яхши бўлган барча муаммолар ва қийинчиликларни енгишади, шунингдек, баъзан катталарни вазиятлардан "тортиб олишади"

Тўлиқ оилалардаги болалар ёлғиз оилалар ёки етим болаларга қараганда эртақларнинг асосий белгиларига айланиш эҳтимоли камроқ. Аммо қаҳрамоннинг ҳам ота-онаси, ҳам оиласининг ташқи фаровонлиги бўлса ҳам, биз деярли ҳамма жойда болаларнинг чуқур ёлғизлигининг сабаби, оиладан воз кечиш ҳисси, эътибор ва ғамхўрликнинг етишмаслиги билан дуч келамиз. Етимликнинг мотиви қадимги халқ ертақларида ҳам кенг тарқалган бўлиб, қаҳрамонни ота-онасидан "ҳимоя қилиш" орқали

ижтимоий алоқалардан маҳрум қилиш енг кенг тарқалган боғланишлардан бири эди [9, п. 37]. Агар халқ эртақларида қаҳрамоннинг камолоти, унинг бошланиши ва янги оилани (репродуктив, йўқолган йўналиш ўрнига) сотиб олиш йўли билан муаммо, фалокат ҳолатидан чиқиш йўли бўлса, замонавий эртақларда асосий характер-бола ёки унинг ориентация оиласига қайтади ёки ҳеч кимга эга бўлмайди. Иккала вариантни ҳам бахтли якун деб ҳисоблаш мумкин. Ота-оналар олиш эртақ охирида содир бўлмаса, лекин бошида бутун оила асосий фаол куч бўлиши мумкин бўлган деярли ҳеч қандай эртақ йўқ ва бу унинг барча аъзоларининг бахтли якунланишига олиб келадиган биргаликдаги саъй-ҳаракатлари бўлади. Болалар ўзлари, катталар - ўзлари ҳаракат қиладилар ёки амалда умуман ҳаракатда қатнашмайдилар, унинг доирасидан ташқарида бўладилар. Болалар оиласидан бутунлай автономдирлар, уларнинг барча саргузаштлари унинг ташқарисида ва унинг иштирокисиз содир бўлади. Ота-оналар содир бўлаётган воқеаларга бефарқ емаслар, акс ҳолда улар фарзандлари уларга нима деяётганига ишонишмайди. Баъзан эртақдаги оиланинг роли, асосан, бир жойда еканлигини еслатиб ўтиш билан чегараланади

Анъанавий эртақнинг сюжетлари, одатда, "етукроқ ёш босқичига ўтиш", яъни олий ва мукамалроқ ҳаёт тарзига ўтиш сифатида инициация маросимига асосланган эди [10, с. 56]. Ушбу классик схеманинг асосий босқичларини сақлаб қолган ҳолда (ҳақиқий дунёдан ажойиб дунёга ўтиш, маълум бир йўлдан ўтиш, синовлар, жанг ва antagonist устидан ғалаба, қайтиш), болалар учун замонавий ишларда бошлаш маросимининг бузилиши - охирги босқичда қаҳрамоннинг мажбурий камолоти, унинг янги мақомга ўтиши йўқ. Анъанавий эртақда инициация маросимини ўтаётган қаҳрамон чиндан ҳам вояга етади (тахтда ҳукмронлик қилади, уйланади / уйланади, ўз фарзандларига эга бўлади ва ҳоказо.), ва замонавий бирида-болалик қолади давом этмоқда. Бу шуни кўрсатадики, болалар онгли равишда болалик дунёсини тарк етишни истамайдилар. "Катталарнинг ҳаёти ва фаолиятига қўшилиш истаги", "вояга етиш истаги" ижтимоий

Кенг ижодий доирадаги ёзувчи ва улкан ижтимоий хулқ-атвор, эҳтиросли гуманист ва адолат чемпиони Хуго буржуа давлатининг ғайриинсоний қонунларини фош этди, монархия ва руҳоний реакцияни белгилади. "Бир трибун ва шоир, у бутун дунёда бўрон каби момақалди роқ бўлиб, инсон қалбида чиройли нарсаларни ҳаётга олиб келди" " М. Горкий

Хуго ҳақида ёзган.Хугонинг бадиий ўзига хослиги романтик унинг абстракт ахлоқий ғоялари ва утопик ижтимоий ғоялари билан бевосита боғлиқ.

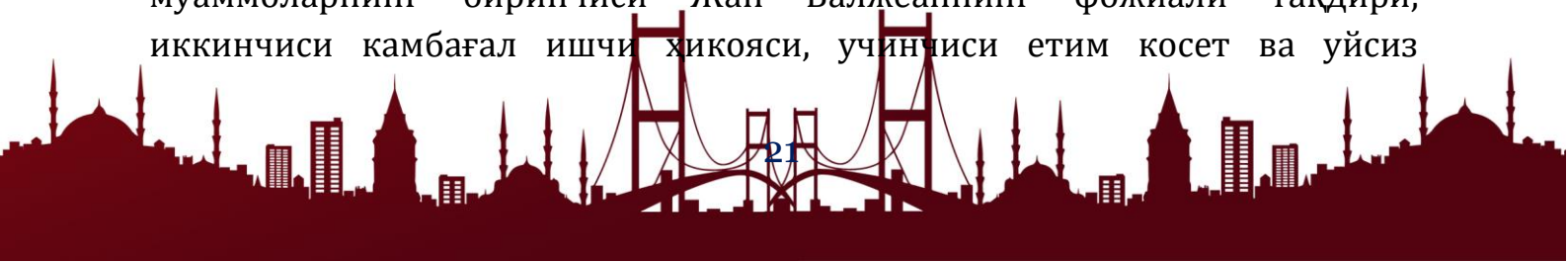
Тарихий тараққиётни дунёдаги яхши ва ёмон тамойиллар ўртасидаги абадий кураш сифатида тушуниш, ёзувчи виждоннинг қудратига ишонган ва фақат ишонч кучи қудратдагиларни раҳм-шафқатга чақириш учун етарли бўлишига ишонган. Ҳар бир белги, унинг барча ғайриоддий учун, икки кураш тамойиллари бири тимсолидир сифатида пайдо. Шунинг учун Хугонинг ёрқин ранглар ва кескин, зиддиятли қарама-қаршиликлар учун устунлиги.

Шу билан бирга, жисмоний чиркинлик кўпинча ажойиб руҳий сахийлик ва мукамал ахлоқни (Қуасимодо, Гуинплаин) яширадиган ва аксинча, ташқи яхши кўриниш ва гўзалликни яширадиган қобик бўлиб чиқади совуқ егоизм, таянч ҳайвон инстинктлари (Пҳоебус, Жосиана ва бошқалар.) тез-тез қопланади.

Хуго ҳикоянинг марказида курашаётган Титаник шахсни кўяди. Norman Балиқчи гилят унинг қаҳрамонлик ақл ва ижодий меҳнат тоқат кучи ("денгиз ишчилари") билан даъво, океан билан ягона кураш киради; гуинплаин, ноқулай одамлар орасида ўсган ва барча тажрибали бир шарманда Роббилари, ўғли

Унинг фалсафий ва ахлоқий тамойиллари ҳимоя, Хуго кенг тарихий ва ижтимоий мато бўялган ва ғазаб катта куч билан ҳар бир иш ижтимоий ёмонлик ва унинг ҳақиқий берувчи қоралади-руҳсиз аристократ, мутаассиб черков, бой, шафқациз валийлари ўз-ўзини хизмат "тартиби". Барча ҳолларда ёзувчи инсонни халқ муҳитидан душманона эксплуататор жамиятга қатъият билан қарши кўяди. Гугонинг Ўрта аср Парижлари, XVIII аср бошларида Англия ва Буюк инқилоб давридаги Франция ҳақида ёрқин тасаввур берадиган тарихий романлари ўсмирларнинг ўзгарувчан авлодлари орасида доимий муваффақиятларга ега. Хуго билан танишиш ёшлиқдан бошланади.

"Гавроче" ва "Сосетте– - "Лес Miserables" дан парчалар алоҳида китоблар бор, тугалланган қисқа ҳикоялар айланди.Муаллифнинг фикрига кўра, романнинг ижтимоий мавзуси "бизнинг асримизнинг учта асосий муаммоси – proletariat синфига мансублиги, очлик туфайли аёлнинг қулаши, жаҳолат зулматидан келиб чиққан ҳолда болани йўқ қилиш."Бу муаммоларнинг биринчиси Жан Валжеаннинг фожиали тақдири, иккинчиси камбағал ишчи ҳикояси, учинчиси етим косет ва уйсиз

Гавроченинг аянчли тақдири билан тасвирланган. Боланинг оила ва жамиятдаги мавқеи, болалар меҳнатини эксплуатация қилиш, ўсмирларнинг бепарволиги ва вахшийлиги нафақат шеър ва романларда, балки катта романтик журналистикада ҳам катта ўрин тутадиган ижтимоий масаладир. У ҳақли равишда " умуман цивилизация даражаси икки заиф мавжудотнинг –аёл ва боланинг қуршовида бўлган патронаж миқдори билан ўлчаниши мумкин." "Ҳар бир инсон, - деб ёзган еди Ҳуго, - туғилган меҳрибон, соф, Сосетте ҳикоя француз вилоятига ўқувчиларни олади, тхенардиер маъюс tavern, бир чарчаган қиз бир "ўргимчаклар хизмат учиб" каби мағлуб етди қаерда. Жан Валжеаннинг ҳикояси ҳикоядан ташқарида қолганлиги сабабли, у ҳатто ном билан номланмаган - сирли бегонанинг болани мўжизавий қутқариши ертаска ўхшайди ва Сосетте ўзи Золушка ўхшайди. Сосетте тўсатдан бахт Ҳуго poetics мукамал характерлайди ва бир вақтнинг ўзида roman контекстида йўқ ҳикоя, ертаск лаззат кучайтиради учун шўнғиди бўлган умидсизлик тубсизлик дан зулматдан нурга кескин ўтиш, лекин бу ҳолда у жуда ўринли бўлади. Кичкина хизматкорни очкўз innkeeper ва унинг ёвуз хотини кучидан озод қиладиган меҳрибон кекса одам нафақат оёқ ости қилинган адолатни тиклайди, балки унинг шахсиятига айланади. "Les Miserables" нинг айблов патоси ҳам шу қисқа парчада сезилади. Романнинг кейинги эпизодларидан тузилган "Гавроче" ҳикояси бутунлай бошқача лаззат билан йўғрилган. Бу ерда ҳеч қандай фабулоуэссес йўқ, ҳар батафсил ҳаёт қаттиқ ҳақиқатни нафас. Гавроче-жаҳон адабиётидаги енг таъсирчан болалар тасвирларидан бири-одатда Париж гамин (уйсиз бола) сифатида тасвирланган. "У доимо ҳаракатда еди: у кўчаларда, кўшиқ куйлаб, тарновлар билан ўралган, бир оз чалди, лекин осон ва қувноқ, мушук ёки чумчуқ ўғирлаш каби, улар бир ссамп уни чақириб қачон кулиб, улар бир дайди уни чақириб қачон ғазабланган. Унинг бошпанаси йўқ, нони йўқ еди, уни иситадиган ва еркалатадиган ҳеч ким йўқ еди, лекин у хафа бўлмади." Гавроченинг тарихини кузатар екан, Гюго нафақат буюк санъаткор, балки камбағалларнинг болаларини саргардонликка ва очарчиликка маҳкум етгани учун жамиятни масъул тутган социолог сифатида ҳам фаолият юритади. Ва ҳикоянинг финали мантиқан тўғри. Болалиқдан ўрганган қувноқ гамин (Roman рус тилида банкнотлар билан нашр етилган.) Косетанинг ҳикоясидан ташқари (у ҳақдаги ҳикоя "тутқунликдаги етим" сарлавҳаси остида чоп этилган) "Солиҳ оқсоқол" - маҳкум Жан Валжеаннинг эпископ Мериел билан учрашуви ҳақида ҳам

китоб бор эди. Жинойтчининг христиан хайрия йўлига айланишининг таъсирли ҳикояси, шунингдек, тегишли равишда ажралиб чиқди, якшанбага айланди sermon.As Гавроченинг ҳикояси учун у романдан изчил ҳикоя шаклида олинган ва кўплаб халқлар тилларида кенг тарқалган бўлиб, мавжуд даволанишларнинг энг яхшиси Н. Касаткина [кенгайтирилган версияда]. Ҳугонинг барча романлари, ўлакка Miserables ташқари, ўрта ва катта ёшдаги болалар учун қисқартирилган таржималарда чоп этилди. Шунингдек, А. А. Smirnov томонидан таҳрирланган Viktor Ҳугонинг танланган шеърлар ва журналистика тўпламини ҳам эслатиб ўтишимиз керак.

Адабиётлар рўйхати:

1. Вроно Е.М. Пойми своего ребенка. – М.: Дрофа, 2002. – 224 с.
2. Киплинг Р., Линдгрэн А., Милн А.А. Маугли / Перевод со шведского Л.З. Лунгиной; Виннипух и все-все-все / Пересказ с английского Б.В. Заходера; вступ. ст. Л.З. Лунгиной; ил. Р.В. Давыдовой; Ю.А. Бутырина и А.М. Савченко; Е.В. Назарова. – М.: Правда, 1985. – 656 с.
3. Корчагина С.Г. Психология одиночества: учебное пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2008. - 228 с.
4. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: Учебное пособие для студентов. выше. исследования. учреждения / В.С. Мухина. – 10-е изд. перепечатывать. и доп. – М.: Издательский центр "Академия", 2006. – 608 с.
5. Nabiyeвна N. Z. Image in the Artistic Expression of the Spirit of Children //International Journal on Orange Technologies. – 2021. – Т. 3. – №. 3. – С. 77-82.
6. Набиева З. Н. КИЧКИНТОЙЛАР РУҲИЯТИНИНГ БАДИИЙ ИФОДАСИДА ОБРАЗЛИК //ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ. – 2021. – Т. 4. – №. 3.
7. Nabiyeвна N. Z. Carlson in the Life of a Child and its Psychological and Pedagogical Significance //" ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2023. – С. 97-101.
8. Nabiyeвна N. Z., Maftunabonu N. The Role of Fiction in Parenting //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429. – 2022. – Т. 11. – №. 01. – С. 70-73.
9. NABIYEVNA Z. N. IMAGE IN THE ARTISTIC EXPRESSION OF CHILDREN'S SPIRIT //E-Conference Globe. – 2021. – С. 340-344.

10. Ikromova L., NABIYEVA Z. VARIOUS APPROACHES TO TERMINOLOGY //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
11. Boltayevna I. L., Nabiyevna N. Z., Ixtiyorovna M. The similarities and differences of proverbs with other genres //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – Т. 24. – №. 06.
12. Джамилова Б. С. РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ВОСПИТАНИИ МАЛЫШЕЙ //Актуальные проблемы образования и науки: традиции и перспективы. – 2016. – С. 46-50

